

Преводна парадигма и подредба на корелатите в индексите към средновековни славянски преводи от гръцки

Татяна Илиева

Кирило-Методиевски научен център (БАН)

ТРАНСЛАЦИЯ, ТРАНСЛАТОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОГРАФИЯ

- Преводът от един език на друг представлява двустранен процес, който включва логико-семантична идентификация (тълкуване), и прекодиране на получената от превеждания език информация в езиковото съзнание на превеждащия субект посредством средствата на превеждащия език. Тази идентификация и това прекодиране се извършват на различни равнища, най-ниското от които е равнището на минималната пълнозначеща единица в езика – думата. Това именно равнище отразяват двуезичните речници.

ВИДОВЕ ДВУЕЗИЧНИ РЕЧНИЦИ

ОБЩИ ДВУЕЗИЧНИ РЕЧНИЦИ

- **модерни речници** – техен обект са потенциално реализуемите начини за прекодиране на информация от един език на друг според тяхното съвременно състояние;
- **исторически тезауруси** - отразяват всички фактически реализирани начини за прекодиране на знаци от един език на друг в определен приключил вече период от развитието му;

ЧАСТНИ ДВУЕЗИЧНИ РЕЧНИК–ИНДЕКСИ (СЛОВОУКАЗАТЕЛИ КЪМ ПРЕВОДЕН ТЕКСТ)

- представят отношенията **оригинал - превод** между два конкретни текста (на съвременен или стар език) и индивидуалната практика на един или няколко определени (могат да бъдат известни или неизвестни) преводачи.

ПРИНЦИПИ НА СТРУКТУРИРАНЕ НА ДВУЕЗИЧНИТЕ РЕЧНИК-ИНДЕКСИ

- **азбучен принцип**, при който преводните съответствия се дават в азбучен ред, без да се взима под внимание честотността им.
- **честотен принцип**, при който преводните съответствия се дават във възходящ порядък според честотата им на употреба в текста
- **кодикологичен (топографски) принцип**. При него преводните съответствия на заглавната дума се подреждат според последователността на нейните словоупотреби в лексикографирания паметник.

СИСТЕМНОСТ НА ЛЕКСИКАТА

“Думите изразяват своите значения не сами по себе си, а само посредством системата от значения, образуващи семантичния строй на езика”.

В. Виноградов

ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ

- **Превеждан езиков знак** (превеждана езикова единица) – така се нарича подлежащия на идентификация и прекодиране в текста на превода знак от подложката;
- **Превеждащ езиков знак** (превеждаща езикова единица) – така се нарича езиковия знак, посредством който в текста на превода се прекодира информацията от определена превеждана единица в оригинала.
- **Транслационно (преводно) множество** – съвкупността от всички езикови единици, влизащи във взаимоотношение превеждан : превеждащ знак, заедно със семантичните връзки помежду им в рамките на два текста, които се съотнасят един към друг като превод и оригинал.

ВИДОВЕ ТРАНСЛАЦИОННИ МНОЖЕСТВА

ТРАНСЛАЦИОНЕН (ПРЕВОДЕН) ДВУЧЛЕН

- Състои се от един превеждан и един превеждащ езиков знак с двупосочно-еднозначна връзка между превежданата и превеждащата единица, което означава, че на съответната дума от подложката във всички нейни словоупотреби отговаря една и само една езикова единица в текста на превода, и обратно

ТРАНСЛАЦИОНЕН (ПРЕВОДЕН) МНОГОЧЛЕН

- Състои се от една превеждаща единица + всички съответстващи ѝ превеждани единици и семантичните отношения помежду им. Негова минимална градивна единица е **транслационният вариант**, какъвто по същество се явява всеки транслационен двучлен в състава на транслационния многочлен.

СЕМАНТИЧНИ ОТНОШЕНИЯ В ТРАНСЛАЦИОННИТЕ МНОЖЕСТВА

СЕМАНТИЧНИ ОТНОШЕНИЯ НА ТЪЖДЕСТВО

Такива отношения между езика на оригинала и езика на превода са налице в следните случаи:

- при заимстване
- при поморфеман превод
- при морфемо-семантично калкиране
- при смислово транспониране

СЕМАНТИЧНИ ОТНОШЕНИЯ НА НЕТЪЖДЕСТВО

Налице са при различни трансформации на коя да е от структурите на езиковия знак:

- понятийна
- ономасиологична
- формално-граматическа
- лексико-семантична

ТРАНСЛАЦИОНЕН (ПРЕВОДЕН) ИНВАРИАНТ

Включва възможните семантични отношения между отделните членове на едно абстрактно транслационно множество:

- отношение на тъждество (\equiv)
- отношение на нетъждество
 - отношение на конкретизация и генерализация ($>, <$)
 - отношение на едноредова замяна (\parallel),
 - отношение на идеографска еквивалентност (\cap),
 - отношение на несъответствие (\neq).

ТРАНСЛАЦИОННА (ПРЕВОДНА) ДОМИНАНТА

Най-високо фреквентното преводно съответствие на определена дума заедно с други нейни близкозначни от подложката се нарича **транслационна (преводна) доминанта**. Това обикновено е думата с най-общо значение и неутрална семантика, която превежда максимален брой лексеми езика на оригинала с по-конкретно и специализирано значение на принципа на семантичната неутрализация.

ПОДРЕДБА НА ПРЕВОДНАТА ПАРАДИГМА В ЕЗФ.І.461

1. Пословни съответствия (преводи дума за дума)
 - 1.1. Гръцки думи, спрямо които заглавната превеждаща единица е с тъждествена формално-граматическа структура
 - 1.1.1. Гръцки думи, с които превеждащата единица се намира в отношение на идентичност – заимстване, поморфеман превод, морфосемантично калкиране, смислово транспониране
 - 1.1.2. Идеографски преводи и оказионални контекстуални решения
 - 1.1. Гръцки думи, спрямо които заглавната превеждаща единица е с променена формално-граматическа структура
2. Съответствия с нарушаване на количествената симетрия между двата текста
3. Translationes liberae (свободни преводи)
4. Липси на гръцко съответствие срещу старобългарска дума

**БЛАГОДАРЯ
ЗА
ВНИМАНИЕТО**

ΠΡΕΒΟΔΝΑ ΠΑΡΑΔΙΓΜΑ И ΠΟΔΡΕΔΒΑ ΝΑ ΚΟΡΕΛΑΤΙΤΕ Β ΙΝΔΕΚСИТЕ Κ΢Μ СРЕДНОВЕКОВНИ СЛАΒΙΑΝСКИ
ΠΡΕΒΟΔИ ОΤ ΓΡ΢ЦКИ

Татяна Илиева

Образец за транслационна парадигма:

ΒΕΖΑΚΟΝИИЄ, -ниа п

1.1.1. παρανομία Pf/225a3 2:3/230a20 3:19/232615 4:6b/234a23 4:13b/235a16 5:7-8/236a29 5:11b-12/236622 5:13/236630 7:1-8(4)/238615 8:12/241614 **11:12b/245628** 12:16/248a23 16:30b/256a6 16:35-36/25666 16:35-36/25669 16:37a/256b16 16:37b-38/256621 16:45c-46/257610 16:52/258a16 18:1-4/261630 18:8b/262a29 18:5-8/262a15 18:18-19a/263a10 19:5-7/264625 20:4b-6/266a5 20:30-31/268a6 20:43/269a15 21:3(8)/269629 21:12(17aТк/27069 21:12(17)а/270610 21:23(28)б/271614 21:25(30)/271627 22:11a/273a30 22:15b-16/273629 22:25-26/27468 22:25-26/274610 23:19/276624 23:25a/277a21 23:28-29a/277614 23:35/278a14 23:36-38a/278a22 24:18/281a22 25:1-5/282a23 33:1-5/299a17 33:1-5/299a20 36:16-18a/306614 36:31/307617

1.1.2. παράνομον, τό 16:51/258a4

1.2.1. άνομία **3:18/232a27 3:19/232610** 7:10b/239a9 **7:23b/240a18 8:6/241a17 8:9/241a25 8:13/241615 8:17/242a5 8:17/242a7 8:17/242a11 9:4/242618 11:18/246a30 11:21/246618** 14:2-4a/251a13 16:1-3a/25366 16:3b-4a/253625 16:30b/256a6 **16:36/256b4 16:47/257615 16:58/258614 18:13/262614 18:20/263a16 23:21/276627 23:36/278a17 23:44/279a2** 24:12b-13/28065 **29:16/291629 33:6/299a28 33:8/299612 33:12a/300a9 33:12a/300a10 33:13/300a19 35:5/304615 39:24/313626**

1.2.2. άνόμημα **16:49/257621**

2.1.1. άσέβεια 5:3-4a/236a2, 6:6b/237618 8:7-9/241a27 8:16/242a3 12:13/248a2 13:19/250614 16:36-4a/253616 16:3b-4a/253625 16:37a/256613 16:45c-46/257613 16:51/258a9 23:4a/27567 23:5a/275618 23:29-30/277618 31:17b/296a20

2.1.2. δυσσέβεια **5:6/236a21 20:29/267625**

2.2. άδικία **18:24/26369**

2.3. άμαρτία **16:2/25362 28:18a/289622**

2.4. άτοπία 16:32-33/256a19 34:15b/303a19

2.5. πονηρία 12:17-20/248614

3. βλασφημία Pf/225612

4.1. μανία 5:3-4a/236a5

4.2. πολιτεία 21:22(27)/27165

5. παρανομωσ 8:3/241a6 22:1-3a/272611

6.1. έργασία παράνομος 22:25-26/274614

6.2. τὰ κακῶс γινόμενα 22:28/274624

7. Translationes duplices:

нечьстие и безаконие] άсέβεια 30:1-3/292613

грѣхъ и безаконие] άμαρτάνειν 24:9-12a/28061

безаконие и осквернение] μύσος Pf/225612

8. (сѣ)творити ~] παρανομέω 9:6b-8/243a19 22:25-26/274615

9. Translationes liberae: ω сѣдѣлавшиниѣ въ немъ безаконїа въсѣк дїаволѣ] περί αὐτοῦ τοῦ ἐν ἐκείνῳ ἐνεργήσαντος E331:14Тк/295626; Възрастниѣ еси зловола безаконїе ихъ и хждожьства ихъ] Ηύξησας, φησίν, ἐπινοίαις τὰ πονηρὰ ἐκείνων ἐπιτηδεύματα, καὶ κινδυνεύεις τὰ νικητήρια τῆς άσεβείας λαβεῖν E316:47Тк/257618; τού βο ωρον λιодїе, навѣкошж въсїеиоу безаконїю] Αῦται τοίνυν ἐξεπόρνευσαν ἐν Αἰγύπτῳ E323:1-3aТк/275a29

ЛЕГЕНДА

1. - 5. Пословни преводи

1. морфосемантични калки и смислови транспоненти

1.1. думи от словообразователното гнездо от основа *παρανομ* (< *παρά* + *νόμος*)

1.1.1. *παρανομία*; 1.1.2. *παράνομον*, *τό*

1.2. думи от словообразователното гнездо от основа *άνομ*- 1.2.1. *άν-νομ-ία*, 1.2.2. *άνόμημα*

2. идеографски синонимни преводи и оказионалните контекстуални решения

2.1. синонимни преводи от основа *σέβ*-

2.1.1. *άν-σέβ-εια* 2.1.2. *δυσ-σέβ-εια*

2.2., 2.3., 2.4., 2.5. синонимни преводи *άδικία άμαρτία άτοπία πονηρία* (в азбучен ред, тъй като няма голяма разлика в честотата, тя, както се вижда е ниска)

3. контекстуален превод - *βλασφημία*

4. явни грешки и случаи на очевидно несъответствие между значенията на гръцката и старобългарската дума – 4.1. *μανία*, 4.2. *πολιτεία*

5. нееквивалентни граматични съответствия (например наречие срещу съществително) - *παρανόμως*

6. - 9. случаи с нарушаване на количествената симетрия между двата текста –

6. съответната българска дума (в случая безаконие) в самостоятелна употреба срещу гръцко съчетание (6.1., 6.2.)

7. двойни преводи

8. съответната българска дума (безаконие) в състава на съчетание срещу отделна гръцка дума

9. свободни преводи